

O'ZBEKISTON AHOLISINING GEOGRAFIYASINI RIVOJLANISHI

Sadirbekov Mashrafjon Sobirjonovich

Farg'ona viloyati So'x tumani 4-UO'T

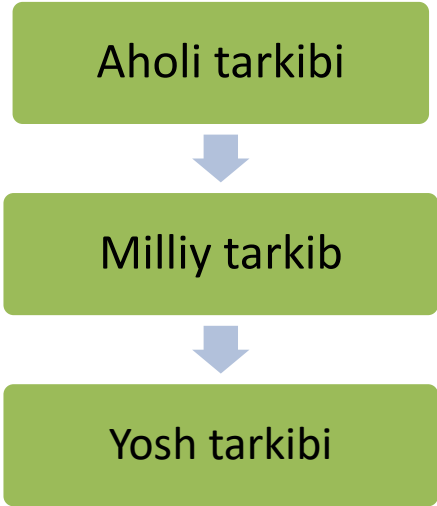
maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston aholisi rivojlanishida sabab bo'luvchi omillar, aholisining geografik rivojlanishidagi sabablar haqida so'z yuritiladi hamda ayrim mulohazalar bayon etiladi.*

Kalit so'zlar: *O'zbekiston, demografiya, aholi taqsimoti, iqtisodiy omillar, aholi geografiyasi, ijtimoiy- iqtisodiy geografiya.*

Barchamizga ma'lumki, aholi geografiyasi — ijtimoiy-iqtisodiy geografiya sohasi. Aholining joylashuvi va hududiy tashkil topishi, jamiyat ishlab chiqarishi va jamiyatning atrof- muhit bilan aloqasi jarayonida aholining tutgan o'rnini o'rganadi. Aholi geografiyasi aholi bilan bog'liq masalalar: aholi soni, tarkibi, joylashuvi va bu joylashuvning hududiy shakllari (shahar va qishloq joylari)ni va uning asosiy tarkibiy qismi bo'lgan mehnat resurslarini geografiya nuqtai nazaridan o'rganadi, Aholi geografiyasi asosida aholi migratsiyasi geografiyasi, aholi joylari (shaharlar va qishloqlar) geografiyasi, aholini takror barpo etilishi geografiyasi va mehnat resurslari geografiyasi shakllanadi.

O'zbekiston quruqlikda joylashgan mamlakat bo'lib, chegarasi g'arbdan sharqqa 1500 km, shimoldan janubga 1000 kmga cho'zilgan. O'zbekiston Respublikasi Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va Afg'oniston bilan chegaradosh. Mamlakatning iqlimi yumshoq, namgarchiligi kam, yozi uzun va issiq, qishi esa uncha sovuq emas. Mamlakat hududida neft, tabiiy gaz, uran, mis, tilla kabi minerallarning ulkan zahiralari mavjud. O'zbekiston Respublikasida O'rta Osiyoning beshta respublikasi ichida eng ko'p aholi istiqomat qiladi. Aholi soni 2003- yilda 25.5 millionni tashkil qildi. Aholi soni 2009- yilda 27.0 millionni tashkil qildi. Aholininig 77.2% ni o'zbeklar, qolgan qismini esa rus, tojik, qozoq, qoraqalpoq, tatar va boshqa millat vakillari tashkil qiladi. Umumiy aholidan 17.0 millioni qishloqda, 10.0 millioni esa shaharda istiqomat qiladi.

Aholi tarkibi

Milliy tarkib

Yosh tarkibi

Milliy tarkib: O'zbekiston aholisi asosan o'zbeklardan iborat bo'lib, boshqa millat vakillari, jumladan, ruslar, qozoqlar, qoraqalpoqlar, tojiklar va boshqalar ham yashaydi.

Yosh tarkibi: Aholining yoshi turlicha bo'lib, bolalar va yoshlar nisbati juda yuqori. Bu, o'z navbatida, aholi sonining tez o'sishiga olib kelmoqda.

O'zbekiston aholisining geografiyasi va rivojlanishi ko'plab omillarga bog'liq. Ularning ba'zilar quyidagilardan iborat:

Aholi taqsimoti

Demograik o'zgarishlar

Iqtisodiy omillar

Transport va infratuzilma

Ta'lim va sog'liqni saqlash

Madaniyat va san'at

1. Aholi taqsimoti

O'zbekiston aholisining taqsimoti asosan shahar va qishloq hududlariga bo'lingan. Shahar aholisining ko'payishi urbanizatsiya jarayonini kuchaytirmoqda.

Toshkent, Samarqand, Buxoro va Andijon kabi yirik shaharlar aholi zichligi yuqori bo'lgan hududlardir.

2. Demografik o'zgarishlar

Aholi soni o'sishi va yosh tarkibi O'zbekistonning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Yosh aholi ko'pligi ish kuchi manbai sifatida xizmat qiladi.

Tabiiy o'sish ko'rsatkichi yuqori, lekin migratsiya jarayonlari ham aholi dinamikasiga ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda bugungi demografik vaziyat, ayniqsa, tug'ilish jarayonining kamayib borishi (1991 y.da tug'ilish ning umumiy koeffitsiyenti 34,50/00 ni tashkil etgan bo'lsa, 2004 y.da bu ko'rsatkich 20,50/00ga teng bo'ldi yoki 140/00 ga kamaydi) yaqin

kelajakda jami aholi salmog'ida qariyalar ulushining ortib borishidan dalolat beradi. Bu hol esa, O'zbekistonda qariyalarning ijtimoiy-demografik guruh sifatida gi mavqei oshib borishini ko'rsatadi.

3. Iqtisodiy omillar

Aholining iqtisodiy faoliyati va ishga joylashish imkoniyatlari aholi geografiyasini belgilaydi. Qishloq xo'jaligi va sanoatning rivojlanishi turli hududlarda aholi zichligini oshiradi.

Qishloq hududlarida agrar faoliyat, shahar hududlarida esa sanoat va xizmatlar ustuvorlik qiladi.

4. Transport va infratuzilma

Transport tarmoqlari (avtomobil, temir yo'l) aholi harakatini va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlaydi. Infratuzilmaning rivojlanishi shahar va qishloq o'rtasida aloqani kuchaytiradi.

5. Ta'lim va sog'liqni saqlash

Ta'lim tizimi va sog'liqni saqlash xizmatlari aholi sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda ta'limga berilayotgan e'tibor aholi ma'lumotlilikini oshirishga yordam beradi.

6. Madaniyat va an'ana

Har bir hududning o'ziga xos madaniyati va an'analari aholi hayotiga ta'sir ko'rsatadi. Bu, o'z navbatida, aholi geografiyasini va ijtimoiy tuzilishini belgilaydi.

Shu sababli, O'zbekiston aholisining geografiyasi va rivojlanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, turli omillarni o'z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Tabiiy geografiya" (O'rta Osiyo tabiiy geografiyasidan amaliy ish) Darslik (T., TDPU, (2014), 56.b.
2. www.ziyo.uz
3. Qoriyev M., Markaziy Osiyo tabiiy geografiyasi, 2-nashr, T., 1968.
4. www.vikepediya.com
5. Islambayevna M. M. et al. Xorazm viloyati tabiiy geografik o'rnining o'ziga xos xususiyatlari (geografik o'rnining qulay va noqulay tomonlari) haqida //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. –2022. – T. 2. – №. 2. – C. 50-53.
6. Sobirov J. X. O., Komiljanova E. U. Q., Sharifboyeva H. I. Q. Xorazm viloyatida agrar sohaning eksport salohiyatini kengaytirishda ayrim noan'anaviy tarmoqlardan foydalanish istiqbollari va rivoji //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. –№. 1. – C. 38-42.